

Περιβαλλοντική εκπαίδευση στον αρχαίο και σύγχρονο κόσμο

Αποσπάσματα από την ομιλία του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Denver J. Donald Hughes για την 25η επέτειο του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, στις 23 Μαΐου 1990.

...Τα οικολογικά προβλήματα δεν είναι σημερινά. Συνετέλεσαν στην παρακμή πολλών αρχαίων πολιτισμών. Κανείς δεν μπορεί να προσδιορίσει με βεβαιότητα το πρώτο οικολογικό γεγονός. Σίγουρα όμως οικολογικό γεγονός

ήταν αυτό που διαδραματίστηκε κατά την τρίτη χιλιετία π.Χ. Η διαπρεπής αρχαιολόγος Ruth Tringham υποστηρίζει ότι ο αφανισμός της πρώτης βιομηχανίας χαλκού, στις κοιλάδες του Δούναβη, οφείλεται στην καταστρο-

φή των δασών από την υπερβολική εξύλεση για διασφάλιση της αναγκαίας ύλης για την τήξη του μεταλλεύματος. Πολλοί αιώνες πέρασαν πριν αναπτυχθεί εκ νέου ο πολιτισμός στις περιοχές αυτές. Ίσως θα σας φαινόταν πα-

ράξενo, αν έλεγα ότι πολλοί από τους ποιητές της αρχαίας Ρώμης αναφέρονταν στο «φαιώχρωμο νέφος της».

Οι αρχαίες κοινωνίες είχαν αναπτύξει μια σοφία σχετικά με την προστασία της Φύσης. Υστερούσαν σε επιστημονικές γνώσεις, θιέβαν όμως οσφία, η οποία πήγαινε από την εγγυητή τους με τη φύση. Μπορεί να μην αντιμετώπιζαν τις σημερινές μεγάλες οικολογικές ανακατατάξεις, είχαν όμως διαμορφώσει περιβαλλοντική συνείδηση και είχαν θεσπίσει σημαντικά θετικά μέτρα τα οποία μπορούν και σήμερα να εμπνεύσουν. Θα αναφερθώ σε τρία παραδείγματα.

Πρώτον: Ο αρχαίο τόπιαν ήταν κατάστκιτο, όπως το δέρμα της λεοπάδραλης, με εκατοντάδες περιοχές που θεωρούνταν ιερές. Το ιερό τέμενος ήταν περιοχή που παρέμενε στην ψυχία της. Έλεγαν ότι σ' αυτά τα μέρη ζούσαν οι θεοί. Η βική παρουσία αναγνωρίζεται από την ποιότητα του φυσικού κάλλους. Οι κανόνες για την προστασία των ιερών χώρων ήταν αυστηροί: απαγορεύεται η ξύλεση, τα άγρια ζώα κυκλοφορούν ελεύθερα, στα κατοικία δεν επιτρέπεται η είσοδος, ενώ τα πρότματα της παραβάτες ήταν μεγάλα (50-100 δραχμές, όταν ο μέσος μισθός ήταν 0,3-1 δραχμή) κ.ά.

Δεύτερον: Δινόταν έμφαση στην περιβαλλοντική εκπαίδευση. Παράδειγμα η Βραυρώνια γιορτή των Αρκετιών προς τιμή της Άρτεμης, θεάς προστασίας της άγριας ζωής. Στην αρκετία γιορτή, κορίτσια ντυμένα αρκούδες υποθετούνταν, συμβολίζοντας, από την Άρτεμη. Με τον τρόπο αυτό η Άρτεμη υχούσε με τα παιδιά στη μυστηριώδη σχέση με τα ζώα.

Τρίτον: Η σκέψη των φιλοσόφων αποτελεί μένιο της συμβολής στην περιβαλλοντική εκπαίδευση. Με αυτήν ξεκίνη η οικολογική επιστήμη και η περιβαλλοντική ηθική, θα αναφερθώ σε δύο φιλοσόφους, στον Πυθαγόρα και στον Θεόφραστο.

Από τους αρχαίους φιλοσόφους ο Πυθαγόρας διακρίνεται για την περιβαλλοντική ηθική σκέψη του. Μερικά από τα αποφθεγμάττά του για το περιβάλλον θυμίζον ρήσεις σύγχρονων οικολόγων ως προς την ουσία αλλά και τις αρχές. Ήταν μυστικιστής της φύσης, απαγόρευσε να αφαιρεθεί ζωή για τη διατροφή μας. Η πυθαγόρεια θεωρία και πράξη βασίζονταν στη συγγένεια μεταξύ του

ανθρώπινου και του μη ανθρώπινου κόσμου. Δίδασκε τους μαθητές του να περιορίζουν την παρεμβασή τους στις φυσικές διεργασίες και πώς να διατηρούν το περιβάλλον.

Ο Θεόφραστος ήταν ο πρόδρομος της οικολογικής επιστήμης. Χαρακτήριζε «οικεία» την αρμονική σχέση μεταξύ ενός φυτού και του περιβάλλοντος στο οποίο ευδοκιμεί. Έλεγε ότι τα φυτά που φυτεύονται «αντιθέτως προς τη φύση τους» ευδοκιμούν, ενώ όσα φυτεύονται «αντιθέτως προς τη φύση τους» ατυχούν, και ότι «η τοποθεσία είναι σημαντικότερη από την καλλιέργεια και τη φροντίδα». Οτιο συναρπαστικές παρατηρήσεις του Θεόφραστου είναι αυτές που αναφέρονται στις κλιματικές αλλαγές οι οποίες προξενούνται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες της αποστράγγισης και της δασικής αποψίλωσης.

Ας επιστρέψουμε στο σύγχρονο κόσμο. Πώς μπορούν οι ιδέες και οι πρακτικές των αρχαίων να αξιοποιηθούν σήμερα; Τα ιερά και τα άγια του αρχαίου κόσμου είναι οι σημερινοί εθνικοί θρημολί, τα φυσικά καταφύγια άγριας ζωής, ακόμα και τα πάρκα των πόλεων μας. Η αξία τους για την περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι μεγάλη: παρέχουν την ευκαιρία άμεσης επαφής με οικουστία που έχουν ελάχιστα διαταραχθεί από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Δεν αρκεί όμως η επαφή με τη φύση. Το φυσικό κόσμο πρέπει να τον επισκεπτόμαστε, να τον προσεγγίζουμε με γνώση για τη λειτουργία του και για τις φυσικές διεργασίες του. Έχοντας αποκτήσει τέτοια γνώση αποτρέπεται την καταστροφή του. Χρειάζεται λοιπόν προετοιμασία και μελέτη πριν επισκεφθούμε το φυσικό κόσμο. Στην αρχαιότητα μόνο οι ευσεβείς ήσαν δεκτοί στα ιερά.

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας μπορεί επίσης να αποτελέσει εξαιρετικό στάδιο προετοιμασίας. Το σύγχρονο μουσείο δεν εκθέτει μόνο τα αξιοπερίεργα ή τα επιστημονικά αξιοσημεία. Τα σύγχρονα μουσεία «εκθέτουν ιδέες, όχι αντικείμενα».

Οι εκθέσεις μπορούν να οργανωθούν για να δείχνουν την αλληλεξάρτηση χλωρίδας και πανίδας, αποσαφηνίζοντας την οικολογική έννοια της βιοκοινότητας. Να παρουσιάζουν τη σημασία του περιβάλλοντος για τον άνθρωπο δείχνοντας τις καταστροφές από τη ρύπανση, τη φωτιά, την υπερ-

βολική βοσκή κλπ.

Πρέπει επίσης να προσφέρεται εκπαίδευση στους χώρους πάρκων και θρημίων. Είναι εύκολο να οργανωθούν κατά τύπους μικρά μουσεία που παρέχουν πληροφορίες για τη γεωλογία και τη βιολογία της ειδικής περιοχής. Μπορούν να οργανωθούν και μονοήμερες αλλά και εβδομαδιαίες εκπαιδευτικές σχολικές εκδρομές. Αυτή η πρόταση μας φέρνει στο νου τη Βραυρώνια μύηση των παιδιών στη φύση.

Εάν η περιβαλλοντική εκπαίδευση εντασσόταν στο σχολικό πρόγραμμα, τι μαθήτμα θα έπρεπε να περιλαμβάνει; Ο Θεόφραστος, αναμφίβολως, θα πρότεινε την επιστήμη της οικολογίας. Η ιστορία του Περιβάλλοντος θα ήταν ένα άλλο χρήσιμο μάθημα. Με το μάθημα αυτό οι μαθητές θα αποκτούσαν την αναγκαία προοπτική. Ένα άλλο μάθημα, θα έλεγε ο Πυθαγόρας, είναι η περιβαλλοντική ηθική. Η επιστήμη και η ιστορία, για να είναι χρήσιμες, πρέπει να συμπληρώνονται με τον αναγκαίο ηθικό προδηματισμό. Τι σημαίνει ποιότητα ζωής; Πώς μπορούμε να την πετύχουμε για τον εαυτό μας και για τους άλλους;

Τέλος, τονίζω ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι αναγκαία, εάν θέλουμε να εκπονήσουμε ένα διαρκές πρόγραμμα για το περιβάλλον, το οποίο θα διασφαλίζει, θα αλλάξει τη συλλογική βέληση και θα οδηγήσει στις επιβεβλημένες σκληρές αποφάσεις.

Ο κ. Ντόναλντ Χιούι είναι καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Ντένβερ, Κολοράντο. Ειδικεύεται σε θέματα Αρχαίας Ιστορίας (Ελληνικής και Ρωμαϊκής) και Περιβαλλοντικής Ιστορίας. Έχει γράψει πολλά άρθρα και βιβλία, μεταξύ των οποίων «Οικολογία στους Αρχαίους Πολιτισμούς», και υπήρξε εκδότης του περιοδικού «Environmental Review».

Γεννήθηκε στην Καλιφόρνια το 1932 και σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια στο Άντζελες και στο Πανεπιστήμιο της Βοστώνης. Έχει διπλώματα Βοτανικής, Γενετικής και Ιστορίας και η εργασία του συνδυάζει τα δύο αυτά ενδιαφέροντά του. Είναι μέλος της τιμητικής οδελφότητας Φι Βήτα Κάπτα, έχει πάρει τη χορηγία Lindbergh και πρόσφατα επιβλήθηκε ως διαπρεπής ερευνητής στο Πανεπιστήμιο του Ντένβερ.

Το 1966-1967 έζησε στην Ελλάδα, όπου δίδασκε στο Ριερτο College και παράλληλα εργάστηκε στην Αμερικανική σχολή κλασικών σπουδών. Η Γεννάθιος Βιβλιοθήκη του είναι πολύ οικεία γιατί ακριβώς μελέτησε στο χώρο αυτό. Η γνώση του της αρχαίας ελληνικής γλώσσας του επιτρέπει να επικοινωνεί άμεσα με τους αρχαίους συγγραφείς και να ερευνά τα πρώτα σημαντικά θέματα της επιστήμης, τόσο στη Βοτανική όσο και στην Οικολογία.